

alkudott kód legegyszerűbb példája az, egy olyan iparikapcsolatok-törvényhez, a bérfelfagyasztás melletti érvekhez. Intjén a dekódoló a hegemon meghatározza, hogy „valamennyien kevesebbet kell kifizetni az inflációt”. Ennek azonban esetleg a hajlandóságához, hogy jobb fizetésért dolgozzon, vagy műhely- vagy szakszervezeti törvényét. Gyanítjuk, hogy az úgynevezett hegemon-domináns kódolások és az ellentmondásokból és különböző érdeki ilyen súrlódások készítetik leginkább a kudarcot, hogy „kommunikációs kudarc

alkudott kód legegyszerűbb példája az, egy olyan iparikapcsolatok-törvényhez, a bérfelfagyasztás melletti érvekhez. Intjén a dekódoló a hegemon meghatározza, hogy „valamennyien kevesebbet kell kifizetni az inflációt”. Ennek azonban esetleg a hajlandóságához, hogy jobb fizetésért dolgozzon, vagy műhely- vagy szakszervezeti törvényét. Gyanítjuk, hogy az úgynevezett hegemon-domináns kódolások és az ellentmondásokból és különböző érdeki ilyen súrlódások készítetik leginkább a kudarcot, hogy „kommunikációs kudarc

Jean Baudrillard

A jelentés összeomlása a médiában

Olyan világban élünk, melyben mind több az információ és mind kevesebb a jelentés. Vizsgáljunk meg három feltevést.

Bármely információ jelentést (negentrpikus tényezőt) produkál, de nem tudja tartani a lépést az értelem minden területen megnyilvánuló nagyfokú csökkenésével. Az üzenet és a tartalom újbóli betáplálására tett próbálkozások ellenére a jelentés elvész, felemésztydik, mielőtt újra betáplálnák. Ebben az esetben szükség van egy alapvető termelési szintre a kudarcot valló média pótlásához. Ez a szólásszabadság ideológiája, ez áll amögött, hogy a média számtalan individuális közvetítő sejtje, „antimédiára” esett szét (kalózádiók stb.).

Esetleg az információnak semmi köze a jelentéshez, hanem valami más, egy másik rend működési modellje, kívül a jelentésen és a jelentés szorosán értett körforgásán. Ez Shannon elmélete: egy információs szféra, amely tisztán funkcionális, technikai médium, amely nem tartalmazza a jelentés véglegességét, ezért nem foglalható bele egy értékítéletbe. Egyfajta kód, mint a genetikai kód: az, ami, úgy működik, ahogy, a jelentés valami más, ami bizonyos értelemben a tény után következik, ahogy Monot-nál is a *Chance et nécessité*-ben. Ebben az esetben egyszerűen nincs összefüggés az információ növekedése és a jelentés csökkenése között.

Vagy éppen ellenkezőleg, szoros és szükségszerű összefüggés van köztük, amennyiben az információ rombolja vagy semlegesíti a jelentést. A jelentés elvesztése közvetlenül kapcsolódik az információ, a média és a tömegmédia bomlasztó, lebeszélő cselekvéséhez.

A harmadik elmélet a legérdekesebb, de ez szöges ellentétben áll minden közkeletű véleménnyel. A szocializációt mindenhol a médiaüzenetek befogadásával mérik. Mindenki, aki ennek egy szintje alatt marad, deszocializált, vagy virtuálisan aszociális. Mindenütt úgy hiszik, hogy az információ a jelentés felgyorsított körforgását hozza létre, többletértéket ad a jelentésnek, hasonlóan a gazdasági többletértékhez, amely a tőke gyors forgásából származik. Úgy tartják, az információ hozza létre a kommunikációt, és bár a veszteség hatalmas, az általános konszenzus szerint egészében véve még így is felesleg alakul ki a jelentésből, amely újrafelosztásra kerül a társadalmi térben – ahogyan a konszenzus azt is tartja, hogy az anyagi termelés, minden hátránya ellenére, az anyagi javak feleslegét alakítja ki. Ebben a

mítoszban mind bűnrészesek vagyunk. Ez modernitásunk alfája és ómegája, ami nélkül társadalmi szervezetünk hitele összeomlana. Sőt, *ténylegesen össze is omlik*, mégpedig azért, mert ahol az információ látszólag jelentést hoz, ott valójában éppen az ellenkezője történik.

Az információ felfalja önnön tartalmát. Felemészti a kommunikációt és a társadalmat. Mégpedig két okból.

A helyett, hogy megteremtene a kommunikációt, *pusztán háttérrel ad neki*. A helyett, hogy jelentést hozna létre, *pusztán háttérrel ad a jelentésnek*. A szimuláció gigantikus, ismerős folyamata. Irányítatlan interjú, beszéd, hallgatóság, akik beleszólnak, részvétel, minden szinten zsarolás a beszéddel: „Te részese vagy, te vagy az esemény” stb. Egyre több információt hódít meg a fantomtartalom, ez a hasonszenvi beültetés, a kommunikációnak az elredező álma. A körkörös elhelyezkedés, amelynek segítségével irányítjuk a közönség vágyait; a kommunikáció antiszínháza, amely, mint a szimuláció, nem más, mint a hagyományos intézmény negatívjának felhasználása, a negatív integrált áramköre. Roppant energiák tartják a helyén ezt a szimulációt, elkerülendő a nagyfokú deszimulációt, amely szembesítene minket a radikális jelentésvesztés valóságával.

Nincs értelme megkérdezni, hogy a kommunikáció elvesztése okozza-e az összeomlást a szimulációban, vagy a szimuláció jelenik meg először, hogy lebeszéljen, rövidzárlatot okozzon, mielőtt a kommunikáció lehetősége kialakulna (a modell alakulása vet véget a valódinak). Nincs értelme megkérdezni, melyik az első, ez egy körkörös folyamat – a szimuláció, a valóságos folyamat. Valószínűbb a valódinál, így törli el azt.

Ezért nemcsak a kommunikáció, de a társadalmiság is egy zárt áramkörben működik, funkciója a *csábítás* – amihez a mítosz ereje kapcsolódik. Az információban való hit és a hozzá való hűség is ahhoz a tautologikus bizodaltsághoz kapcsolja magát, amelyet a rendszer ad önmagáról, megkettőzve a megkérdőjelezhetetlen valóság jeleit.

Azt hihetnénk azonban, hogy ez a hit éppen olyan homályos, mint a mítoszokban való hit volt az ősi társadalmakban. *Hisszük is, és nem is*. Nem tudjuk magunknak, hogy „Tudom, de mégis”. Mindannyiunkban egyfajta szimuláció felel meg a jelentés és a kommunikáció szimulációjának, amelybe a rendszer zár minket. Erre a tautológiára a tömegek ambivalenciával felelnek, az elrettentésre pedig elhidegüléssel vagy mindig enigmatikus felelettel. A mítosz létezik, de nehogy azt gondoljuk, hogy az emberek hisznek benne: ez a kritikus gondolkodás csapdája, amely gondolkodás csak úgy kerülhető ki, ha feltételezi a tömegek naivitását és ostobaságát.

A kommunikációnak e mögött az erőltetett megrendezése, a tömegmédia mögött az információ nyomása ellenállhatatlanul a társadalmiság destruktív folyamatához vezet.

Az információ tehát lebontja a jelentést, és lebontja a társadalmiságot, egy olyan ködös állapotba, amely nem a megújulás, éppen ellenkezőleg, a totális entrópia szolgálatában áll.¹

A média tehát nem szocializációt teremt, hanem éppen ellenkezőleg: a társadalmiság összeomlását a tömegekben. És ez csak makroszkopikus kiterjesztése a *jelentés összeomlásának* a jel mikroszkopikus szintjén. Ezt az összeomlást McLuhan tétele alapján kell elemezni: *a médium üzenet*; ebből kell még levonni a megfelelő következtetéseket.

Ez azt jelenti, hogy a jelentés minden tartalma a médium egyedül domináns formájában foglaltatik benne. Csak a médium képes egy eseményt létrehozni – legyen annak tartalma bármilyen, akár konformista, akár felforgató. Ez komoly probléma minden elleninformáció, kalózz rádió, antimédium stb. számára. De van itt valami még komolyabb, amit maga McLuhan sem látott. A tartalomnak e mögött a neutralizálása mögött ugyanis a médium maga formájában még mindig használható manipulációra, és a valóság transformálható a médium hatásának formaként való használatával. Ha minden tartalom kiürül belőle, valószínűleg még mindig marad egyfajta lázadó, felforgató használati értéke a *médiumnak*. Ez azt jelenti – és végső soron ide vezet McLuhan tétele –, hogy nem csupán az üzenet omlik össze a médiumban, hanem ugyanakkor maga a médium is a valóságban, *a médium és a valóság is összeomlik* egyfajta hiperreális köddé, amelyben már a médium definíciója és működése sem határozható meg önmagában.

Még a média „hagyományos” státusza mint a modernitás jellegzetessége is megkérdőjeleződik. McLuhan tétele: *a médium üzenet*, amely a szimuláció korának kulcskérdése (a médium az üzenet – a küldő a befogadó – a pólusok körkörösége – az átlátható és perspektivikus tér megszűnése – a *mi* modernitásunk alfája és ómegája), ennek a tételnek a határait kell elképzelni, ahol, miután minden tartalom és üzenet felszívódott a médiumban, a médium mint olyan is szertefoszlik. Alapvetően még mindig az üzenet kölcsönöz

¹ Itt nem beszéltünk az információról, csak a kommunikáció társadalmi vonatkozásában. De csodálatos volna átgondolni ezt a feltevést a kibernetikus információelmélet paraméterei között. Az alaptétel ugyanakkor kényszeríti az információt, hogy a negentrópia szinonimája legyen, ellenállva az entrópiának, túlterelve a jelentést és a szervezést. De hasznos lenne rögzíteni az ellenkező feltételezést is: INFORMÁCIÓ = ENTRÓPIA. Például: *egy rendszer vagy esemény által elért információ vagy tudás már a rendszer entrópiájának és neutralizálódásának egy formája* (kiterjesztendő a tudományra általában, a társadalom- és humán tudományokra különösen). *Egy eseményre reflektáló vagy azt közvetítő információ ennek az eseménynek a degradált formája*. Ne habozzunk elemezni a média 1968 májusában játszott szerepét ennek jegyében. A diáklázadás kiterjedése tette lehetővé az általános sztrájkot, ez viszont semlegesítette a megmozdulás virulenciáját. A megerősödés nem pozitív kiterjedés volt, hanem maga a halálos csapda. Nem szabad figyelmen kívül hagyni az információn keresztüli küzdelem univerzalizálódását. Nem szabad figyelmen kívül hagyni az egyidejűleg elektronikus és szóbeli szolidaritás minden szintjén előforduló szolidaritási kampányokat. A különbségek univerzalizálására irányuló minden stratégia a rendszer entrópiás stratégiája.

némi hitelt a médiumnak, az üzenet adja meg neki meghatározott közvetítői státuszát a kommunikációban. Üzenet nélkül a médium is nagy ítélet- és értékrendszereink határozatlan státuszába kerül. Egy közvetlen hatású, egyszerű modell egyszerre generálja az üzenetet, a médiumot és a „valódit”.

Végül az, hogy a médium üzenet, nemcsak az üzenet végét jelenti, hanem a médiumét is. Nincs többé média a szó szoros értelmében (az elektronikus tömegmédiairól beszélek) – tehát mint közvetítő erő két valóság, a valóság két állapota között. Sem tartalmában, sem formájában. Szigorúan véve ezt jelenti az összeomlás. Egyik pólus beleolvadását a másikba, a pólusok közötti rövidzárlatot minden jelentésrendszerben, az egyértelmű elnevezések és oppozíciók eltörlődését, a médium és a valóság közöttiét is, tehát a kettő közötti bármilyen közvetítés vagy dialektikus közbenjárás lehetőségét is. Minden médiahatás körkörösségét. Így tehát a szó szerinti értelemben, egyik pólustól a másikba tartó egyirányú vektorként értett jelentés lehetetlenségét is. Ennek a kritikus, de eredeti helyzetnek a legvégső határaival kell szembeülnünk: számunkra ennyi maradt. Hiába álmodozunk tartalmi forradalomról, hiába álmodozunk formai megvilágosodásról, mert a médium és a valódi immár egyetlen köddé egyesült, melynek igazsága megfeythetetlen.

A tartalom összeomlásának, a jelentés felszívódásának, a médium tovatűnésének, a kommunikációban lévő minden dialektikus modellbe való visszahívódásának, a társadalmiság tömegekben való összeomlásának ténye katasztrofálisnak, kétségbeejtőnek tűnhet. De csak annak az idealizmusnak a szempontjából, amely egész információszeleletünket uralja. A jelentés és a kommunikáció szenvedélyes idealizmusában élünk, és ebből a nézőpontról szemlélve valóban a jelentés katasztrofája az, ami ránk vár.

Ismerjük fel azonban, hogy a „katasztrófa” csak a rendszer által ránk erőszakolt lineáris nézőponthoz és a produktív véglegességhez képest hordozza a vég és a megsemmisülés „katasztrofális” jelentését. Etimológiailag maga a kifejezés csak fordulatot jelent, egy ciklus alja felé való fordulást, amely ahhoz vezet, amit „eseményhorizontnak” nevezünk, a jelentés elérhetetlen horizontjához: azon túl semmi sincs, ami számunkra valamit jelentene – viszont kitörünk a jelentés ultimátumából éppen a katasztrófa érdekében, hogy az ne tűnjön annak az ítéletnapnak, amiként mostani képzeletünkben funkcionál.

A jelentésen túl ott van a bűvölet, amely a jelentés neutralizálódásából és összeomlásából származik. A társadalmiság horizontján túl ott vannak a tömegek, amelyek a társadalmiság neutralizálódásából és összeomlásából származnak.

Ma a legfontosabb ennek a kettős változásnak az értékelése – a tömegek tiltakozásáé a jelentés ellen, és hallgatásuké (ami egyáltalán nem passzív ellenállás) –, a jelentés média általi veszélyeztetéséé és bűvöletéé. Minden egyéb alternatív próbálkozás a jelentés feltámasztására emellett másodlagos.

A tömegeknek és a médiának ez a kibogozhatatlan összefonódása szemmel láthatóan paradoxont tartalmaz: a média neutralizálja a jelentést, és ezzel formálatlan [*informel*] vagy informált [*informée*] tömegeket hoz létre, vagy

pedig a tömegek állnak ellen sikeresen a médiának irányítva vagy felszívva minden média által termelt üzenetet anélkül, hogy válaszolnának azokra. Korábban a *Requiem a médiáért*-ben elemeztem és elítéltem a médiát mint a válasz nélküli kommunikáció egyirányú modelljének intézményét. De ma? A válasz hiánya már nem a hatalom stratégiájaként érhető meg, hanem a hatalommal szembesülő tömegek válaszstratégiájaként. Hogy van ez?

A hatalmat segíti a tömegmédia a tömegek manipulálásában, vagy a tömegeket a jelentés likvidálásában, a jelentésben elkövetett erőszakban és az elragadtatásban? A média indukál bűvöletet a tömegekben, vagy azok csinálnak látványosságot belőle? Mogadishu-Stammheim: a média a terrorizmus morális elítélése és a politikai félelem kihasználásának közegében érhető meg, de ugyanakkor a legteljesebb kétértelműségben propagálja is a terrorizmus cselekmény „brutális báját”, ő maga is terrorista, amennyiben ő maga is a csábítás ütemére menetel (vö. Umberto Eco erről az örök morális dilemmáról: hogyan nem beszélhetünk terrorizmusról, hogyan találhatnánk meg a média jó felhasználási módját – ilyen nem létezik). A média jelentést hordoz és ellenjelentést, minden irányba manipulál egyszerre, ezt a folyamatot nem irányíthatja semmi, a rendszeren belüli és a rendszert leromboló szimuláció átvívó közege, egy abszolút möbiusi, körkörös logika szerint – és ez pontosan olyan. Nincs alternatíva, nincs logikus megoldás. Csak logikus elkese-redés van, és katasztrofális megoldás.

Egy kitétellet. Szemtől szemben állunk a rendszerrel, egy kettős helyzetben és oldhatatlan kettős kötésben – pontosan úgy, mint a felnőttvilág elvárásaival szembesülő gyerekek. A gyerekektől egyszerre várják el, hogy felelős, szabad és tudatos autonóm szubjektumként, ugyanakkor aláztos, engedelmes és alkalmazkodó objektumként alkossák meg magukat. A gyerekek minden szinten ellenáll, és az ellentmondó elvárásokra kettős stratégiával reagál. Annak az elvárásnak, hogy legyen objektum, engedetlenséggel, lázadással, emancipációval, röviden a szubjektumság igényével áll ellen. Annak az elvárásnak, hogy legyen szubjektum, makacsul és hatékonyan egy objektum kitarásával áll ellen, vagyis éppen az elvárás ellenkezőjével gyerekeséggel, hiperkonformizmussal, teljes függőséggel, passzivitással, butasággal. Egyik stratégiának sincs több objektív értéke a másiknál. A szubjektum-ellenállást ma egyértelműen pozitívnak értékelik – ugyanígy a politikai szférában is csak a szabadság, emancipáció és önkifejezés gyakorlása, a politikai szubjektum megalkotása számít értékesnek és bomlasztónak is. De ez a felfogás nem veszi figyelembe az objektumszokások ugyanúgy meglévő és minden kétséget kizáróan felsőbbrendű hatását, a szubjektumpozíció és a jelentés megtagadásáét és pontosan ez a tömegek szokása – amit az „idegenség” és „passzivitás” gúnynevek alá temetünk. A felszabadító szokások a rendszer egyetlen aspektusára reagálnak, az állandó ultimátumra, amit kaptunk, hogy pusztá objektumként alkossuk meg magunkat, de egyáltalán nem reagálnak a másik elvárásra, hogy szubjektumként alkossuk

meg magunkat, szabadítsuk fel, fejezzük ki magunkat mindenáron, szavazunk, termeljünk, döntsünk, beszéljünk, vegyünk részt a játékban – a zsarolás és ultimátum egy formájára, amely éppen olyan komoly, sőt ma még komolyabb, mint a másik. Egy olyan rendszer ellen, amelynek érvei az elnyomás és az elfojtás, a védekező stratégia a szubjektumság igényének felszabadítása. De ez a stratégia sokkal inkább a rendszer korai szakaszára reflektál, és bár még mindig szembesülünk vele, már nem stratégiai terep: a rendszer jelenlegi érve a beszéd maximalizálása, a jelentés maximális termelése. A megfelelő védekezés tehát a jelentés és a kimondott szó elutasítása – vagyis a rendszer mechanizmusainak hiperkonformista szimulációja, amely az elutasítás és a nem befogadás egy formája. Ez tömegek stratégiája: egyenértékű azzal, mintha a rendszernek a saját logikájával válaszolnánk, megduplázva azt, visszatükröznénk a jelentést, anélkül hogy befogadnánk. Ez a stratégia (ha beszélhetünk még stratégiáról) érvényesül ma, mert a rendszernek a ma érvényesülő szakasza vezette be.

A rossz stratégia választása súlyos probléma. Az olyan megmozdulás, ami csak a felszabadításra, az emancipációra, a történelmi szubjektum, a csoport, a szubjektumok és tömegek „tudatos felébredésén”, és nem a tudattalanjukon alapuló szó feltámasztására játszik rá, nem látja, hogy a rendszer irányába halad, amelynek imperativusa ma éppen a jelentés és a beszéd túltermelése és regenerálása.